

Milica Kostić

Značaj hrišćansko-demokratskog učenja za pad Berlinskog zida: kulturni pristup¹

Rezime

U ovom radu nastoji se ispitati da li je hrišćansko-demokratsko učenje imalo značaja za ponovno ujedinjenje Nemačke, nakon pada Berlinskog zida, koristeći se kulturnim pristupom. U tom kontekstu, potrebno je istražiti koliki je doprinos imala politička kultura nemačke zajednice, naročito istočnog dela, ako u vidu imamo da kulturni pristup naglasak stavlja na stavove, uverenja i vrednosti koji su svojstveni određenoj grupaciji, koje je determinišu i tako razlikuju u odnosu na druge grupe. U cilju dolaska do odgovora na pređašnje pitanje, najpre će se fokus staviti na osnovne postulate hrišćansko-demokratskog učenja, a potom tragati za njegovim elementima u svakodnevnom delovanju sekundarnih agenasa socijalizacije, kao što su političke partije (u prvom redu CDU), ali i crkvene organizacije, jer su one svojim aktivnostima mogle uticati na pojedince. Ukoliko na osnovu relevantnih dokumenata dokažemo da postoji korelacija između ova dva elementa, implicirao bi zaključak da, bez obzira na višedecenijsku podelu Nemačke nakon Drugog svetskog rata, građani istočnog i zapadnog dela su ipak identičnog političkog mentaliteta, što je imalo značaja na proces rušenja Berlinskog zida.

Ključne reči: hrišćanska demokratija, pad Berlinskog zida, Nemačka Demokratska Republika

Uvod

Poslednja decenija XX veka tretira se kao presudna vremenska tačka u usmeravanju tokova istorije evropskog kontinenta. Naime, pad Berlinskog zida, kao ključni događaj na putu potpunog urušavanja socijalizma i blokovske podele sveta, doprineo je promenama kako na međunarodnom nivou, tako i unutar same Nemačke. Po završetku Drugog svetskog rata, podela Nemačke, ali i njene prestonice na zapadni i istočni deo, doprineće značajnim razlikama u uslovima života građana, što će izazvati nezadovoljstvo i gnev stanovnika

---

¹ Ovaj tekst je nastao kao seminarski rad rađen u okviru predmeta „Politička kultura“ na četvrtoj godini politikoloških studija na Fakultetu političkih nauka UB.

prvenstveno Nemačke Demokratske Republike. To ne iznanduje preterano, budući da su novouspostavljene granice veštačka tvorevina i komunistička ideologija je bila u suprotnosti sa nemačkom kulturnom tradicijom. Iako se čini da su građani Savezne Republike Nemačke bili u povoljnijoj poziciji, ipak tipičan anglosaksonski model nije u potpunosti mogao biti primenljiv u zapadnom delu, budući da su Nemci naviknuti na snažnu socijalnu državu.² Na drugoj strani, stanovništvo sovjetskog dela, ipak je težilo većoj slobodi i ekonomskom prosperitetu, što je uslovalo česte ilegalne prelaskе iz istočne u zapadnu zonu, praćene hapšenjima, stradanjima i ubistvima. Kako bi se sprečilo intezivno saobraćanje između dve Nemačke, na inicijativu Sovjeta izgrađen je Berlinski zid 1962. godine. Osnovni cilj ovog rada je da odgovori na pitanje da li se hrišćansko-demokratskoj ideji može pripisati integrativni faktor, koji je samim tim imao značaja na rušenje Berlinskog zida, sa aspekta kulturnog pristupa. Osnovna teza od koje se polazi jeste činjenica da su grupacije u društvu, bazirajući svoje delovanje u javnoj sferi na načelima hrišćanske demokratije, dale doprinos okončavanju hladno-ratovskog sučeljavanja. Proveravanje pomenute teze vršiće se kroz predstavljanje osnovnih ideja demohrišćanskog učenja u prvom delu rada, dok će nakon toga naglasak biti na analizi elemenata aktivnosti grupa, koje su imale uticaja na rušenje Berlinskog zida. Zaključak, u završnom delu rada, rezimiraće efekte delovanja ovih grupa po ponovno ujedinjenje Nemačke, kao i njihove posledice na kasniji ekonomski i društveni razvoj nemačke države.

Osnovni principi hrišćansko-demokratskog učenja

Kako bi se govorilo o periodu nastanka ideje hrišćanske demokratije, potrebno je vratiti se u vreme pontifikata pape Lava XIII i objavljivanje njegove čuvene enciklike „*Rerum novarum*“ (1891), „koja predstavlja prelomni trenutak za otvaranje rimokatoličke tradicije prema ideji demokratije i društvenog pluralizma“.³ Jasno je da će Drugi vatikanski koncil biti prekretnica u daljem razvoju ovog učenja.⁴ U analizi postulata na kojima počiva hrišćanska demokratija, potrebno je krenuti od shvatanja i razumevanja čoveka kao božije tvorevine. „Čoveka je, međutim, Bog, za razliku od ostatka sveta, stvorio kao ličnost. Ovo znači da on

---

² Nemačka je imala jaku socijalnu politiku za vreme kancelara Bizmarka, kao i u periodu nakon njegove vladavine.

³ Miša Ćurković, „Hrišćanska demokratija ideja, razvoj do 1950. i osnovni principi“, u Jelena Jablanov Maksimović (ur.), *Hrišćanstvo i demokratija: između antagonizma i mogućnosti*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2010, str. 49

⁴ Vatikan II (1962-1965) je doprineo revidiranju rimokatoličkog učenja i privatanje ideje sekularne države, kao i decentralizacije i supsidijarnosti.

ima razum i da je sposoban da bude slobodan. (...) Čoveku je data sloboda, ali njegova sloboda se završava kod slobode drugog (odgovornost). Iz ovih pretpostavki se izdvajaju četiri elementa hrišćanskog razumevanja čoveka: neotuđivo dostojanstvo čoveka, jednakost, različitost i nesavršenstvo.⁵ Iz ove hrišćanske slike čoveka moguće je izvesti osnovne vrednosti demohrišćana.

Miša Ćurković navodi sedam bazičnih principa demohrišćanskog učenja.⁶ Najpre, ideja *personalizma*, tiče se činjenice da su samo osobe stvarne u onotološkom smislu, iz čega proizilazi da jedino persone imaju vrednost i slobodnu volju. Ovaj ideja je ponikla kao antipod liberalnoj ideji individualizma. Sledeći značajan princip je *supsidijarnost*. On se bazira na ideji da svaki posao treba nastojati obavljati na što nižem nivou kompetencija. To bi impliciralo da u rešavanju mnogobrojnih stvari i problema treba krenuti od porodice, preko lokalnih verskih i političkih zajednice, regiona i naposljetku centralne, državne vlasti. Primetno je da je ova ideja u osnovi teorije i prakse evropskih integracija. Sledeći princip-afirmacija *posredničkih institucija* i lokalne samouprave- je posebno značajan za predmet ovog rada, budući da je perspektiva analize upravo kulturni pristup. U tom kontekstu, preduslov uspona zajednice jesu društvene institucije, kao što su udruženja, sindikati, religijske organizacije, razna tematska društva i sl. Poseban značaj ovakvih institucija ogleda se u njihovoj ulozi čovekove socijalizacije. Princip *solidarnosti* nosi sa sobom ideju povezivanja ljudi i međusobno pomaganje. *Kooperacija*, kao negacija netolerantnosti i fundamentalističkih načela, povoljan je kontekst za sudelovanje pripadnika različitih religija, pa čak i ateista, ukoliko je to u interesu opstanka zajednice. Ovo načelo je naročito značajno za ideju sekularizacije, budući da je neophodno uspostaviti adekvatan model odnosa država-crkva. Nakon Drugog svetskog rata do potpunijeg izražaja dolazi ideja o *jedinstvu hrišćanskog sveta*, koja se afirmisala u vidu stvaranja, najpre, Evropske ekonomske zajednice, kao preteče današnje Evropske unije. Ovo je pokazatelj presudnog značaja demohrišćanskog učenja na stvaranje i očuvanje EU. Ekonomska ideologija hrišćanske demokratije je *socijalno-tržišna privreda*, koja pored liberalnih principa privatne svojine i konkurencije, podrazumeva i snažnu državu, koja može da reaguje u slučaju negativnih efekata logike tržišta.

---

⁵ Johan Kristijan Keke „*Hrišćansko-demokratska ideja: osnovni principi, istorija, organizacija*“, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2008, str. 10-11

⁶ Miša Ćurković, „*Hrišćanska demokratija ideja, razvoj do 1950. i osnovni principi*“, u Jelena Jablanov Maksimović (ur.), *Hrišćanstvo i demokratija: između antagonizma i mogućnosti*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2010, str. 58-60

Na putu rušenja Berlinskog zida

U nastojanju da se odgovori na ključno pitanje ovog rada, naglasak će biti stavljen na jedan važan dokument iz 1989. godine. Reč je o „Pismu iz Vajmara“. Naime, pismo koje je dalo značajan impuls reorijentaciji istočne CDU, izazvalo je senzaciju kada su 10. septembra 1989. četvero članova CDU iz Tiringije, kao i crkveni sveštenici-Martina Hun, Martin Kirhner, Kristina Liberkneht i Gotfrid Miler, uputili javno pismo članovima i rukovodstvu CDU, koje je vremenom postalo poznato, kako u crkvenim krugovima i CDU, tako i u zapadnim medijima. U 30 tačaka ukazano je na krizu u Nemačkoj Demokratskoj Republici, ali i na neophodnost reorijentacije istočne CDU, kako unutarstranačkih odnosa, tako i jačanja delovanja kao opozicione partije. Osim toga, pomenuto pismo pažnju skreće i na potrebne promene unutar samog društva, kao što je ostvarivanje veće transparentnosti, poštovanje građana, potpuna sloboda kretanja, pravo emigrantima na povratak, relano gledište ekonomskih činjenica, ali i novi izborni postupak.⁷ Kao što se može primetiti, „Pismo iz Vajmara“ ima značajnu političku osnovu: doprinelo je buđenju građana, ali i CDU u NDR, iskazalo reči nezadovoljstva i doprinelo prevazilaženju straha. Ukoliko se obrati pažnja na inicijatore pisma, primeđuje se sinergetsko delovanje političkih i crkvenih snaga. Uvidevši odsustvo slobode, poštovanja različitosti, ličnih ideja i sl., grupacija nastoji ukazati na potrebu inteziviranja aktivnosti na putu ostvarivanja pomenutih principa. Na taj način, dolazi se do afirmacije delovanja i uticaja sekundarnih agenasa socijalizacije na pojedinca, u ovom slučaju crkve i političke partije. Time se potvrđuje više principa demohrišćanskog učenja. U prvom redu, na delu su aktivnosti posredničkih institucija, koje, kao što se vidi na primeru „Vajmarskog pisma“ mogu imati često presudan značaj u ključnim trenucima. Iz ove ideje proizilazi i načelo supsidijarnosti, budući da se na putu rešavanja društvenih problema polazi od lokalne zajednice. Tako je socijalni kapital poslužio kao značajni resurs za izgradnju poverenja prema demokratskim institucijama. Osim toga, svakako najvažnije načelo demohrišćanskog učenja pronalazi se i u aktivnostima istaknutih u ovom dokumentu, a to je ideja personalizma. Budući da je sovjetski režim u NDR gušio bilo kakve oblike različitosti i sankcionisao odstupanje od istih uverenja i jednakosti, težnja za slobodnom voljom i poštovanjem vrednosti persone naročito se osetila u istočnom delu nemačke države.

Da grupacije mogu delovati kao okidač i doprineti ohrabrenju pojedinaca ili zajednice na putu društvenih promena, pakazao je još jedan značaj primer iz NDR. Naime, „hrišćanske

---

⁷ Neubert, Ehrhart „*Der Brief aus Weimar: zur Selbstbefreiung der CDU im Herbst 1989*“, Konrad Adenauer Stiftung e.V., Sankt Augustin/Berlin, 2014

grupe su počele da organizuju molitve za slobodu. Te grupe su nastale usled zabrinutosti oko moguće konfrontacije dvaju blokova.⁸ Takođe, interesantan je podatak da su upravo ove molitve u crkvi Svetog Nikole u Lajpcigu predstavljale uvertiru u takozvane „demonstracije ponedeljkom“, čime se otpočinju masovnih protesti u borbi protiv komunističkog režima, organizovani u Drezdenu, Lajpcigu, Plauen. Učesnici demonstracija su se najpre okupljali na večernjim molitvama u 17 časova, a gest paljenje sveća se širio po čitavoj NDR u znak solidarnosti.⁹ Ovaj čin doprineo je povezivanju građana, međusobnoj pomoći i podršci, ličnom i kolektivnom angažovanju. Ovo demohrišćansko načelo pokrenulo je pojedince da se udruže, da istraju u svojoj misiji i da jasno pokažu nezadovoljstvo prema uslovima društvene uspavanosti, koji su karakterisali istočnu Nemačku. Iako su na prvi pogled važili jednaki uslovi za sve, građani NDR su vapili za slobodom, što je u skladu sa hrišćanskim shvatanjem čoveka, i većina je imala potrebu za različitosti. Svako ko je bio verujući čovek, u želji da prisustvuje bogoslužju, nailazio je na brojne prepreke u sredini koja je bila tendencijski ateistička. Uostalom, sam čin rušenja Berlinskog zida najbolji je pokazatelj olakšanja, koje je usledilo oslobađanjem od komunističkih stega.

Zaključak

Pored brojnih faktora, koji su doprineli rušenju Berlinskog zida i samim tim komunizma, neminovno je da je i hrišćansko-demokratsko učenje imalo u tome učešća. U trenucima uspavanosti ili nedevojljne hrabrosti i inicijative za pokretanje promena, društvene, političke, religijske i druge grupacije i organizacije mogu predstavljati značajan podsticaj na tom putu. On se ogleda u organizovanju mnogobrojnih aktivnosti, izdavanju časopisa, knjiga, organizovanju predavanja, bogoslužnja i sl. U slučaju Nemačke, situacija je nešto malo bila drugačija, budući da su građani NDR imali uvid u uslove života svojih sunaradnika iz zapadnog dela. To će uticati da se CDU često posmatra kao sinonim ekonomskog prosperiteta. Za razliku od drugih partija u Nemačkoj, demohrišćanima je primarni naglasak bio na obnovi nemačke države i usponu domaće politike. Takozvano „privredno čudo“ bazirano na principima socijalno-tržišne privrede bilo je jasan znak građanima NDR da moraju i sami uzeti učešće u ostvarivanju pogodnijih životnih uslova. Fizička podela države i

---

⁸ Klaudija Kraford „1989. godina-preokret ne samo za Nemce“, u Ilija Vujačić, Čedomir Čupić i Bojan Vranić (urs.), *Konsolidacija demokratije: 20 godina nakon pada Berlinskog zida*, Konrad Adenauer Stiftung: Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009, str. 10

⁹ <http://www.emins.org/srpski/news/article/noc-u-kojoj-je-pao-berlinski-zid> Pristupljeno: 17. 05. 2016.

društva nije istovremeno implicirala razlike među građanima. Većina njih je imala rođake ili prijatelje sa druge strane Berlinskog zida. Iako se ne može osporiti višedecenijsko prisustvo i uticaj komunističke ideologije u istočnom delu zemlje, ipak je kao pobednik izašao zajednički mentalitet nemačkog naroda. Potreba za jedinstvom, privrednim prosperitetom, slobodom, različitošću, dostojanstvom ipak je prevagnula.

Demohrišćansko učenje se pokazalo kao uspešna formula za preobražaj društva i države u trenucima beznađa i nestabilnosti. Da je to zaista tako, svedoči i trajanje i legitimitet glavnog nosioca ove doktrine-CDU, koja je od kraja Drugog svetskog rata jedna od dve vodeće političke formacije u Nemačkoj. U ulozi sekundarnog agensa socijalizacije, ova partija desnog centra doprinela je resocijalizaciji građana, dajući značajan doprinos odgoju istočnih Nemaca za demokratiju. Idejni principi bazirani na demohrišćanskom učenju, doprineli su stvaranju danas snažne države, u kojoj su ožiljci okupacije i podele zemlje u posletratnom periodu gotovo nevidljivi.

Literatura:

1. Internet: <http://www.emins.org/srpski/news/article/noc-u-kojoj-je-pao-berlinski-zid>, pristupljeno: 17. 05. 2016.
2. Keke, Johan Kristijan „*Hrišćasnko-demokratska ideja: osnovni principi, istorija, organizacija*“, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2008.
3. Kraford, Klaudija „1989. godina-preokret ne samo za Nemce“, u Ilija Vujačić, Čedomir Čupić i Bojan Vranić (urs.), *Konsolidacija demokratije: 20 godina nakon pada Berlinskog zida*, Konrad Adenauer Stiftung: Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009.
4. Neubert, Ehrhart „*Der Brief aus Weimar: zur Selbstbefreiung der CDU im Herbst 1989*“, Konrad Adenauer Stiftung e.V., Sankt Augustin/Berlin, 2014
5. Ćurković, Miša „Hrišćanska demokratija ideja, razvoj do 1950. i osnovni principi“, u Jelena Jablanov Maksimović (ur.), *Hrišćanstvo i demokratija: između antagonizma i mogućnosti*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2010.